

Фейзулдаева Салтанат Арасатовнаның 6D010200- «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған «Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлау» тақырыбындағы диссертациясының

АНДАТПАСЫ

Жұмыстың жалпы сипаттамасы. Диссертациялық зерттеуде жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздері, пәнаралық сабақтастық арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау ұғымының мәні нақтыланып, жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделі құрастырылды және жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың әдістемесі жасалып, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың нәтижелері беріліп, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар берілді.

Зерттеудің көкейкестілігі. Бүгінгі күні білімді модернизациялауда парадигманың түйінді мәселелері саясаттағы, экономикадағы және әлемдік кеңістіктің басқа аймақтарындағы динамикалық өзгеріс сұраныстарына жауап бере алатын білім құрылымдарын кіріктірудің тиімді жолдарын іздестіру болады. Заманауи білім берудің мәнін түсінуде, оны жаңарту мен ізгілендіру жағдайында оқыту, тәрбие беру мен тұлғаны қалыптастырудың барлық даму сатыларында үздіксіздігін қамтамасыз ететін күш – сабақтастық.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Халыққа Жолдауында Білім берудің жаңа сапасына байланысты «...барлық жастағы азаматтарды қамтитын білім беру ісінде өзіміздің озық жүйемізді құруды жеделдету қажет» деп міндеттейді. Жолдаудағы бұл айтылғандар адами капиталды дамытуда білім беру мекемелері мен оның басқа да субъектілері үшін бағдарламалық идея болып табылады.

Қоғам сұранысына қарай, Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «...мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі саласы жаңа тәсілдер аясында кеңеюде. Ол пәнаралық және жобалық қызмет, ...білім беру қажеттіліктері ерекше балаларды интеграциялау» делінген. Бұл өз кезегінде болашақ мамандарды дайындауда пәнаралық және интеграциялау қызметтерін міндеттеп отыр. Осыған орай, қазіргі кезде кәсіби даярлық және оның мазмұны мен кәсіби даярлық технологияларымен байланысты сұрақтар үлкен маңызға ие болуда, олар жоғары мектептегі дидактиканың міндеттерінің бірі – оқыту сапасын жоғарылату мәселесін шешуге жетелейді.

Үздіксіз білім берудің бірыңғай жүйесінде өзара байланысқан және бір-бірімен тығыз қарым-қатынаста тұратын бірнеше сатысы белгілі. Олардың байланысы мен сабақтастығы білім беру мазмұнының толассыз сатылас бірігуі арқылы жүзеге асады, яғни бастауыш, жалпы орта және жоғары білім беру кезеңдеріндегі тұлғаның даму үрдісінің тұрақтылығы, біртұтастығы, үнемділігі мен сабақтастығын қамтамасыз етеді.

Бұған сәйкес, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 1-бабы 26-тармағында «...интеграцияланған білім беру бағдарламалары – білім беру бағдарламаларының тиісті мазмұнды аспектілерін біріктіру негізінде әзірленген білім беретін оқу бағдарламалары; сондай-ақ, 3-бабы 7-тармағында білім беру деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ететін білім беру процесінің үздіксіздігі; 3-бабы 8-тармағында оқытудың, тәрбиенің және дамытудың бірлігі» деп атап көрсетіледі. Заңдағы көрсетілген баптар ЖОО-да болашақ мамандарды дайындаудағы ұсынылатын білім бағдарламалары мен стандарттардағы пәнаралық сабақтастықты қамтамасыз етуін қадағалайды.

«Қазақстан 2020: болашаққа жол» атты Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасының (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 27 ақпанындағы №191 қаулысы) мақсаты: жастардың ойдағыдай әлеуметтенуіне, олардың әлеуетін елді одан әрі дамытуға бейімдеуге бағытталған мемлекеттік жастар саясатының тиімді моделін қалыптастыру болып табылады. Аталмыш мақсатқа қол жеткізуде бірнеше міндеттерді іске асыруды болжайды, соның бірі – жастар ортасында моральдық-рухани сабақтастықты қамтамасыз ету болады. Ендеше болашақ мамандардың жан-жақты тұлға болып қалыптасуы үшін қоғамның жаңа талаптарына бағытталған пәнаралық сабақтастықты жүзеге асырудың өзектілігі тереңдей түседі.

Біздің мәселемізде, пәнаралық сабақтастық – екі түсінік арасындағы ортақ мақсат-міндеттер, ортақ мазмұндық жүйе, үздіксіз білім берудің әдістемелік жүйесінің әрбір компонентінің үйлесімділігі ретінде қарастырылады.

Сабақтастықтың теориялық, ұйымдастырушылық-әдістемелік негіздері және үздіксіз білім беру жағдайында оны жүзеге асырудың технологиясын зерттеген ресейлік және қазақстандық ғалымдар: А.И. Зеленков, В.С. Батурин, Ю.А. Кустов, С.М. Годник, А.А. Люблинская, А.П. Сманцер, Г.Н. Исаенко, И.Я. Лернер, А.Е. Манкеш, А.М. Мубараков, Г.Б. Нурадин, Т.П. Досанова, Л.Г. Дирксен, Ұ.Б. Төлешова, Ж.Е. Елюбаева және т.б.

Қазіргі педагогикалық ғылымда жоғары білім беру сабақтастығы мәселесін тұлғаның үздіксіз білім беруін іске асыру шарты деп қарастырады. Оның мәні мен мазмұны, біріншіден, білім берудің жалпы және өзіндік мақсаттарын анықтау, баланың ілгерінді нәтижелі дамуын, оның білім берудің келесі баспалдағына тиімді көшуін қамтамасыз ететін бірыңғай мазмұнды бағытты құрастыру, екіншіден, білім берудің әдістемелік жүйесінің әр бөлшегінің (мақсаты, міндеттері, мазмұны, құралдары,

педагогикалық үрдісін ұйымдастырушы формаларының) байланысы мен бірлестігі деп түсіндіріледі.

Болашақ мамандарды даярлаудағы біртұтас педагогикалық үдерістің теориясы мен практикасы, жоғары мектеп дидактикасының қалыптасуы мен дамуы мәселелері бойынша Н.Д. Хмель, А.А. Бейсенбаева, Ш.Т. Таубаева, К. Қ. Құнантаева, А.Қ. Рысбаева, Г.К. Нұрғалиева, П.Д. Сейтқазы, С.Қ. Әбілдина және т. б. ғалымдардың зерттеулерінде талданған.

Еліміздегі болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау мәселесі, бастауыш білім беру мен бастауыш сынып мұғалімін даярлаудың тарихы мен дамуын және білім беру интеграциясында Т.С. Сабыров, Р.М. Қоянбаев, Н.А.Оразахынова, Р.К. Бекмағамбетова, Қ.Т. Ыбыраимжанов, Ұ.Қ.Қыяқбаева, Қ.О. Жеделов, Ә.М. Мұханбетжанова және жаңа форматта дайындалған ғалымдар М.Ж. Сұлтанбек, Б.Баймуханбетов және т.б. бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау мәселесін зерделеген.

Бастауыш білімнің дидактикалық және әдістемелік аспектілері: С.Р. Рахметова Ш.Х. Құрманалина, К.А. Аймағамбетова, Г.И. Уәйісова А.Е. Жұмабаева, Ә.С. Әмірова, Т.Қ. Оспанов, Қ.А. Сарбасова, С.Н. Жиенбаева, Ж.Т. Қайыңбаев, жаңа форматта дайындалған ғалымдар А.Т. Тұралбаева, Э. Уайдуллақызы, Г.Аспанова және т.б ғалымдардың зерттеулерінде көрініс тапқан.

Бұл ғылыми еңбектердің еліміздегі жоғары оқу орны жүйесіндегі болашақ мұғалімдерді дидактикалық, әдістемелік, кәсіби тұрғыда дайындау және заманауи технологияларды қолдануға даярлау, сондай-ақ жоғары білім берудегі біртұтас педагогикалық үдеріс теориясы мен практикасының рөлін айқындап, біздің зерттеу жұмысымыздың бағыты мен бағдарын белгілеуге, әдіс-тәсілдерін жаңартуда басшылыққа алатын ғылыми-әдістемелік ұсыныстар болып саналуымен құнды.

Дегенмен, жоғарыда жан-жақты талданған ғылыми-педагогикалық еңбектерде, жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлаудың теориясы мен практикасы жеткілікті деңгейде қарастырылмағандығын анықтадық.

Осыған орай, жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлау қажеттілігінде:

- бүгінгі күн қоғам талабына сәйкес жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың қажеттілігі мен жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты тиімді түрде жүзеге асыру тетіктерінің жоқтығы;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімін даярлаудың бүгінгі жағдайы мен жоғары оқу орындарында пәнаралық сабақтастықтың тиімділігін арттыруға бағытталған әдістемелердің ғылыми түрде негізделмегендігі арасында қарама-қайшылықтардың бар екендігі анықталды.

Аталған қайшылықтарды шешудің қажеттігі біздің зерттеуіміздің көкейкестілігін анықтап, тақырыбын: **«Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлау»** деп таңдауға негіз болды.

Зерттеудің мақсаты: жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлауды теориялық-әдіснамалық тұрғыда негіздеу және әдістемесін жасау, оның тиімділігін тәжірибелік-эксперимент жүзінде тексеріп, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беру.

Зерттеу нысаны: жоғары оқу орнындағы педагогикалық үдеріс.

Зерттеу пәні: жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлау.

Зерттеудің болжамы: *егер* жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалса, «пәнаралық сабақтастық арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау» ұғымының мәні нақтыланып, компоненттері, өлшемдері, көрсеткіштері және деңгейлері анықталған, мазмұны мен әдістемесі айқындалған жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделі шығармашылықпен қолдануға бағытталса, *онда* студенттерді кәсіби даярлаудың тиімділігі артады, *өйткені* жоғары оқу орнында болашақ бастауыш мектеп мұғалімін даярлау үрдісі қоғам талаптарына сәйкестендіріледі.

Зерттеудің міндеттері:

- жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтау;

- «пәнаралық сабақтастық арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімін кәсіби даярлау» ұғымының мәнін нақтылау;

- жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделін жасау;

- жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың әдістемесін дайындау және оның тиімділігін эксперимент арқылы тексеріп, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беру.

Зерттеудің жетекші идеясы: жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлау нәтижесінде білім сапасын арттыру, оның кәсіби дайындық деңгейі тиімділігінің негізі ретінде қарастырылады.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері: адамның тұлға ретінде қалыптасу деңгейін анықтайтын диалектика теориясы, тұлға теориясы, таным теориясы, іс-әрекет теориясы, сабақтастық теориясы негізге алынып, *жүйелілік тұғыр* (Н.Д. Хмель, А.Н. Леонтьев, В.П.Беспалько, М.А. Данилов, И.В. Блауберг, В.В. Краевский, Г.П. Щедровицкий және т.б.); *интегративтік тұғыр, кешендік тұғыр, тұтастық тұғыр* (Б.Г. Ананьев, Ю.К. Бабанский, И.С. Марьенко, Н.Д. Хмель, А.А. Бейсенбаева, В.А. Рыбин, А.А. Гусеинов және т.б.); *тұлғалық-іс-әрекеттік тұғыр* (Л.И. Аниферова,

В.В. Сериков, Е.Н. Степанов, И.С. Якиманская, К.А. Абульханова-Славская, В.В. Давыдов, А.К. Маркова, Г.И.Щукина және т.б.) пәндердің интеграциясы теорияларымен, адамның танымдық қызметінің мәні туралы іргелі философиялық қағидалармен, құбылыстардың өзара байланыстары мен сабақтастығының логикалық қағидаларымен, зерттеу мәселесі бойынша ғылыми-педагогикалық еңбектермен, кәсіби педагогикалық сапаларды, пәнаралық сабақтастық ұстанымдарын жүзеге асыру тұжырымдамасына сай болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлаудың, сондай-ақ бастауыш білім берудің сапасын арттыру, оның білікті маман қалыптастырудағы рөлі туралы, бастауыш оқытудың психологиялық - педагогикалық, әдістемелік негіздері туралы тұжырымдамалар және идеялар анықталады.

Зерттеу көздері: зерттеу мәселесі бойынша отандық және шетел ғалымдарының (философ, психолог, педагогтар) пәнаралық сабақтастық мәселесі, бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлығындағы пәнаралық сабақтастық туралы зерттеулері; болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау жағдайындағы зерттеулер; үздіксіз педагогикалық білім беру туралы ресми құжаттар (Заңдар, тұжырымдамалар, бағдарламалар және т.б.); республикалық, облыстық көлемдегі озық тәжірибелер, автордың педагогикалық және зерттеушілік тәжірибесі; әлемдік деңгейдегі тәжірибелер.

Зерттеу әдістері:

- теориялық: зерттеу мәселесі бойынша философиялық, психологиялық, педагогикалық және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, контент-талдау, жинақтау, құрылымдау, нақтылау, ойша эксперимент, салыстыру, ғылыми мәліметтерді талдау, жалпылау және интерпретациялау, моделдеу әдістері;

- эмпирикалық: педагогикалық бақылау; сауалнама жүргізу, сұрау, тестілеу; эксперимент нәтижелерін математикалық талдау; эксперименттік мәліметтерді жүйелеу және түсіндіру.

Зерттеу базасы: І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің педагогика және психология факультетінен эксперименттік топта 80 студент, Тараз инновациялық-гуманитарлық университетінің білім факультетінен бақылау тобына 75 студент қатынасты. Жұмыстың әр түрлі кезеңдерінде зерттеуге қатыстырған студенттер саны 155.

Зерттеудің негізгі кезеңдері: Зерттеу бірнеше кезеңді қамтыды.

Бірінші кезең (2016-2017) – теориялық-ізденушілік, жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау мәселесі бойынша материалдар жиналып және жүйеге келтіріліп, теориялық-әдіснамалық тұрғыдан талданып, пәнаралық сабақтастық, кәсіби даярлау мәселелеріне арналған ғылыми еңбектер, әдебиеттер зерделенді. Болашақ педагогтерді даярлаудағы проблеманың қазіргі жағдайына баға берілді. Зерттеудің теориялық орны, зерттеу болжамына негіздеме құрылып, зерттеудің нысаны, пәні, мақсаты мен міндеттері айқындалып, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың бағдарламасы әзірленді.

Екінші кезең (2017-2018) – тәжірибелік-эксперименталды, оның нәтижесінде жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделі жасалып, оның компоненттері, өлшемдері, көрсеткіштері, деңгейлері анықталды. «Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықтың педагогикалық негіздері» атты оқыту семинарының бағдарламасы (ЖОО оқытушыларына арналған), студенттерге арналған «Пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау негіздері» атты элективті курс бағдарламасы құрастырылды және тәжірибе жүзінде оның тиімділігі тексерілді.

Үшінші кезең (2018-2019) – қорытынды жалпылау, мұнда зерттеу нәтижелеріне талдау және жинақтау жасалып, алынған ғылыми нәтижелердің өңдеуі құрастырылды. Нәтижелерге түзету енгізу, теориялық және эксперименталды мәліметтерді нақтылау жұмыстары жүргізіліп, қорытындылар мен ұсыныстар жасалды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы:

1. Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздері анықталды.

2. «Пәнаралық сабақтастық арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімін кәсіби даярлау» ұғымының мәні нақтыланды.

3. Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың құрылымдық-мазмұндық моделі жасалып, компоненттері, өлшемдері мен көрсеткіштері және деңгейлері айқындалды.

4. Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлаудың әдістемесі дайындалды және оның тиімділігі эксперимент арқылы тексеріліп, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар берілді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

- «Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықтың педагогикалық негіздері» атты оқыту семинарының бағдарламасы (ЖОО оқытушыларына арналған);

- Студенттерге арналған «Пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау негіздері» атты элективті курс бағдарламасы құрастырылды және тәжірибе жүзінде оның тиімділігі тексерілді.

Қорғауға ұсынылатын негізгі қағидалар:

- жоо-да пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтауда жүйелілік тұғыр, интегративтік тұғыр, кешендік тұғыр, тұтастық тұғыр, тұлғалық-іс-әрекеттік тұғырлары айқындалады. Бастауыш мектептің болашақ мұғалімі ретінде студентті даярлаудың ерекшеліктері оның құрылымында кәсіби-сапалық құндылықтардың басым болуы (балаға бағытталуы), кәсіби маңызы бар білімнің кендігі мен тереңдігі, дайындық

мазмұнындағы педагогикалық қабілеттер мен жеке қасиеттердің маңыздылығының жоғары дәрежесі болып табылады.

- пәнаралық сабақтастық арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау – жаңартылған білім беру жағдайында студенттерге кәсіби білім жүйесін, жеке, жалпы және кәсіби құзыреттілікті, тұлғаның өзін-өзі реттейтін интегративтік сапаларын меңгерту болып нақтыланады.

- жоо-да пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлаудың мазмұны мазмұндық-құрылымдық моделі негізінде түсініліп, танылады. Динамикалық педагогикалық байланыс компоненттерден (мотивациялық-мақсаттылық, мазмұндық-іс-әрекеттік, бағалаушылық-рефлексиялық) түзілген өлшемдері мен көрсеткіштерінің жиынтығын құрайды және деңгейлеріне (төменгі, орта, жоғары) сәйкес жүзеге асырылады.

- жоо-да пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау әдістемесінің тиімділігі (оқыту семинары, элективті курс бағдарламасы) және тәжірибелік-эксперимент нәтижелері, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беріледі.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу және тәжірибеге ендіру:

Зерттеу нәтижелері зерттеу базасында көрсетілген білім беру мекемелерінде мамандарды даярлау тәжірибесіне ендірілді. Зерттеудің негізгі нәтижелері мен ережелері республикадағы халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда 4 мақала, алыс және жақын шетелдік халықаралық конференцияларда 3 мақала; жақын шетелдік ғылыми журналда 1 мақала, халықаралық ақпараттық компаниясының деректер қорында индекстелетін Scopus (Скопус) журналында 1 мақала және ҚР Білім және ғылым министрлігінің білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда 5 мақала жарық көрді.

Зерттеудің құрылымы мен көлемі. Диссертация кіріспеден, екі бөлімнен, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады.